

УДК 94 (4/9)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-7>**Микола ПРИХОДЬКО,**
*orcid.org/0000-0002-7428-8540**кандидат історичних наук,
докторант кафедри всесвітньої історії та археології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна) prihod@ukr.net***ДИНАМІКА ПРОФІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА НАУКОВОЇ
ДОПОМОГИ ТІШИНЬСЬКОГО КНЯЗІВСТВА (90-ТІ РОКИ ХІХ СТ. –
ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ ХХ СТ.)**

Стаття висвітлює діяльність організації грантодавчого характеру Тішинської Силезії, колишнього Тішинського герцогства, історичного регіону Польської Корони, яка в досліджуваний період належала до Австро-Угорської монархії. Край який був населений переважно польськомовним населенням, що підтверджується переписом 1880 року, який показав, що переважна частина мешканців регіону складають поляки (59% польського населення, 27% чеського населення та 14% німецького населення), з подальшою тенденцією до збільшення польського елементу (60,6% у 1890 р. і 60,7% у 1900 р.).

Генезис польського національного руху в Австрійській Силезії був закладений ще в часи політичних і соціальних змін – Весни Народів 1848 року. Як і в багатьох інших прикордонних регіонах, в Австрійській Силезії в ті часи активізувалися модерні націєтворчі процеси, які на своїй першій фазі характеризувались підвищенням значення рідної мови та культури.

Останнє десятиліття 19 століття є початком швидкопрогресуючої індустріалізації Тішинської Силезії, яка за короткий час перетворила периферійну глушину монархії на провідний промисловий район із вугільними шахтами. Це спричинило притік заробітчан з галичини, що ще більше підвищило відсоток польського населення краю.

Важливою рушійною силою суспільно-політичного розвитку Тішинської Силезії був саме процес формування національної свідомості серед переважно польськомовного корінного населення.

Саме в таких умовах і спираючись на дані умови почала свою діяльність організація наукової допомоги польським студентам тішинського краю. Дане об'єднання однодумців чітко усвідомлюючи необхідність формування власної інтелігенції діяли в векторі фінансування вищої освіти польського студентства.

В статті розглянуті механізми формування бюджету організації, особливості організаційної форми товариства, трансформації складу керівництва місцевих осередків.

Висвітлюється видаткова частина фінансового балансу організації, розглядаються по категоріям напрямки витрачання коштів. Переважна частина витрачених фондів були спрямовані на оплату навчання польської молоді в вищих навчальних закладах тогочасної Європи.

Розглянуто проблематику залучення нових членів організації, процес масштабування структури товариства. Виявлені та виокремлені мотиваційні прийоми та маркетингові заходи керівних органів спілки.

Ключові слова: *громадські організації, громадянське суспільство, артикуляція інтересів, грантові організації, Австро-Угорщина.*

Mykola PRYHODKO,
*orcid.org/0000-0002-7428-8540**Ph.D,
Doctoral Student at the Department of World History and Archeology
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine) prihod@ukr.net***DYNAMICS OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF THE SOCIETY
OF SCIENTIFIC AID OF THE TISHYN PRINCIPALITY (90TH YEARS
OF THE XIXTH CENTURY – THE FIRST DECADE OF THE XXTH CENTURY)**

The article highlights the activity of the grant organization of Tiszyn Silesia, the former Duchy of Tiszyn, a historical region of the Polish Crown, which belonged to the Austro-Hungarian Monarchy during the research period. The region was inhabited mainly by a Polish-speaking population, which is confirmed by the 1880 census, which showed that the majority of the inhabitants of the region were Poles (59% of the Polish population, 27% of the Czech population and 14% of the German population), with a subsequent tendency to increase the Polish element (60.6% in 1890 and 60.7% in 1900).

The genesis of the Polish national movement in Austrian Silesia was laid back in the times of political and social changes – the Spring of Peoples in 1848. As in many other border regions in Austrian Silesia, the modern nation-building processes of the Polish people, which in their first phase were characterized by an increase in the importance of the native language and culture, were activated in those times.

The last decade of the 19th century marks the beginning of the rapid industrialization of Tiszyn Silesia, which in a short time turned the peripheral wilderness of the monarchy into a leading industrial area with coal mines. This caused an influx of workers from Galicia, which further increased the percentage of the Polish population in the region.

An important driving force of the socio-political development of Tiszyn Silesia was the process of formation of national consciousness among the predominantly Polish-speaking indigenous population. At the beginning of the 20th century, there were already a significant number of private Polish schools and cultural and educational institutions in Tiszyn Silesia.

It was in such conditions that the organization of scientific assistance to Polish students of the Tiszyn region began its activities. This association of like-minded people, clearly aware of the need to form their own intelligentsia, acted in the vector of financing the higher education of Polish students.

The article examines the mechanisms of the formation of the organization's budget, the peculiarities of the organizational form of the company, the composition of the management of local branches. The expenditure part of the financial balance of the organization is highlighted, the direction of spending funds is considered by category.

The majority of the spent funds were directed to paying for the education of Polish youth in higher educational institutions in Europe at that time.

Considered the problem of attracting new members of the organization, the process of scaling the structure of the company. The motivational techniques and marketing measures of the governing bodies of the union were identified and highlighted.

Key words: public organizations, civil society, articulation of interests, grant organizations, Austria-Hungary.

Мета – висвітлення механізмів функціонування грантової допомоги організації в призмі економічних показників.

Огляд останніх досліджень. В праці Д. Кочурек «Тішин – осередок навчання вчителів (нарис історичний) дається ґрунтовна характеристика процесу творення навчальних закладів краю, процесу навчання студентства. Автор робить акцент на педагогічній освіті. М. Бортлічек в дослідженні «Тішинська Силезія в рефлексії гуманістів» ретроспектива поглядів знакових політичних, культурних діячів краю, їх позиція, щодо економічного, соціального розвитку краю.

Постановка проблеми. Не розкритою залишається тематика діяльності Товариства наукової допомоги на землях австрійської Силезії в історіографії Польщі. Дана тема не була предметом наукових досліджень, фахових статей.

Виклад основного матеріалу. Звернемо увагу на відсутність у офіційних звіта Товариства сподівань на дотації держави, допомогу владних структур: «Минулого року наше Товариство намагалося виконати своє завдання відповідно до своїх сил і здібностей, і старанною працею, хоч і без розголосу, наблизитися до мети, визначеної в статуті» (Sprawozdanie, 1899:1). Безперечно, кредо організації вкладено в слова – «...Старанною працею і без розголосу», саме на дані постулати спиралися члени організації в своїх статутних завданнях і шляхах їх реалізації.

Фундаментальним показником для функціонування будь-якої організації є фінансовий стан. Так, в 1899 року показники рентабельності були наступні: «Прибуток Това-

риства минулого року був більшим, ніж попереднього року, і становив 969'21 зл., а саме: 120 зл. з привілейованих членів, 128 зл. з простих членів, 707'9 зл. з відсотків від капіталу Товариства, 4 зл. з благодійних внесків». З окреслених вище доходів всього 969 зл. Щодо реалізації даного фонду в звіті зазначається наступне: «Незможним студентам ми надали 24 допомоги на загальну суму 505 зл. (Sprawozdanie, 1899:1). Таким чином, бюджет організації в даний рік характеризувався позитивною динамікою, фонд товариства зростав. Як бачимо, в даному році було надано допомогу 24 особам, що становило більше половини від загальної суми доходу. З огляду на дані це можемо вважати організацію грантовою, яка акумулювала грошові кошти і субсидіювала їх конкретним польським науковцям для проведення дослідів, або на навчання польських студентів.

Активно проводили і скаутську діяльність із залучення до організації нових adeptів. Щоб отримати нових членів Товариства в 1899 р., Дирекція вирішила призначити нових делегатів по всьому краю, оскільки кількість діючих делегатів з часом зменшилася до кількох осіб: «Їх громадянським обов'язком, прийнятим добровільно, буде сприяння розвитку Товариства, шляхом залучення до лав організації якомога більшого числа нових членів і відповідно і більших матеріальних ресурсів, і ми не сумніваємося, що цей почесний обов'язок буде виконано з усім завзяттям і ефективно» (Sprawozdanie, 1899:1). Отже, керівництво організації чітко розуміло необхідність масштабування мережі організації, росту членів використовуючи для цього виправдані кроки, запровадивши

і контролюючи ефективність використання для потреб організації інституту делегатів.

В окресленому році дохідна частина бюджету організації майже в двічі перевищила, що можна відобразити в наступній таблиці:

Дебет за 1899 рік	Кредит в 1899 р	Різниця 1899 р.
969'21 зл.	552'51 зл.	416'69 зл.

(*Sprawozdanie, 1899:2*)

З огляду на даний баланс за 1899 рік звернемо увагу до кредитової частини балансу Товариства, деталізувавши статті витрат по категоріям:

Гранти видані в 1899 р:

А) Студенти університетів:

1 студент права в Кракові – 50 зл.

1 студент філософії у Львові – 25 зл.

Б) Студенти Гірничої Академії:

1 студент Гірничої Академії в Леобені – 20 зл.

В) Католицькі теологи.

10 богословів в Оломоуці по 25 зл.

Г) Вища промислова школа:

1 студент у Більську – 15 зл.

Е) Гімлазисти:

2 учні польської гімназії в Тішині по 20 зл. – 40 зл.

1 учень польської гімназії в Тешині – 10 зл.

1 учень державної гімназії в Тішині – 20 зл.

1 учень гімназії у Більську – 10 зл.

Всього 5 учнів – 80 зл.

Разом – 480 зл. (*Sprawozdanie, 1899:2*).

В своїх звітах Дирекція Товариства формулювала мотиваційне підґрунтя, змальовуючи успішне майбутнє спільноти: «те що Товариство змогло і зробило своїми скромними засобами, аж ніяк не можна вважати мірилом того, що найближче майбутнє вимагатиме і певним чином має вимагати. У майбутньому, як ми вже неодноразово зазначали, перед нами стоять багато масштабніші завдання, потреби зростатимуть з кожним роком, і ми задовольнимо їх лише тоді, коли наші доходи будуть зростати рівномірно потребам» (*Sprawozdanie, 1899:2*). Знову ж таки меркантильна складова картини майбутнього чітко прослідковується в даних рядках. Акцентується увага на успіху в найближчій перспективі та збільшенню грошових коштів в бюджет спільноти.

На ламах щорічних звітів знаходимо не тривіальні методи залучення грошових коштів. Так, : «Насамкінець хочемо нагадати, що дуже зручною нагодою для збору пожертв на цілі Товариства є різноманітні свята, вечорниці, весілля,

хрестини тощо. Просимо наших друзів скористатися цими можливостями, адже таким чином ми може спонукати широку громадськість до самопожертви заради цілей Товариства» (*Sprawozdanie, 1899:3*). Звісно, подібні рекомендації мали раціональну зернину, адже пропозиція по пожертви грошових коштів на добродійність, на допомогу польському студентству краще сприялася в колі людей, які знаходилися в емоційному піднесенні, відчували позитивні відчуття.

Корисним для аналітики є інформативний фрагмент, який знайомить нас із середніми фінансовими показниками організації за приблизно чверть століття: «За останні 27 років середньорічний дохід становив 1240'66 зл., середні витрати 611'03 зл., середня кількість наданих дотацій 27, загальна сума витрачена на дотації 500'96 зл. Студенти, які отримали допомоги – 269, а середня сума допомоги на одного студента становила 50'28 зл.» (*Sprawozdanie, 1902:1*). Отже, товариство надавало допомоги в середньому 10 студентам на рік, фінансуючи їх в достатній кількості для здобуття знань у вищих навчальних закладах.

Кроки організації з фінансування польського студентства були профільними напрямком діяльності, так: «Наше Товариство має підтримувати польських студентів і випускників шкіл Тішина та Бельська. Можна сміло сказати, що більшість польської молоді, яка навчається в Силезії, походить із бідних верств населення, із родин які борються з бідністю. Також потребує молодь допомоги в університетських містах під час навчання, де умови життя для неї несприятливі, і де їй потрібно стільки сил, щоб ґрунтовно підготуватися до професійної діяльності» (*Sprawozdanie, 1902:1*). Як бачимо, члени організації артикулювали в своїх звітах проблему, відзначали, що переважна більшість родин краю, не можуть самостійно фінансувати вищу освіту своїх дітей, не могли і оплачувати їх побут в місцях їх навчання.

Впевненість та оптимізм з подальших успіхах організації підкреслюють наступні рядки: «Хіба не можна знайти в кожній силезькій гміні принаймні кілька світлих, благородних громадян, які б не витратили гроші на таку важливу мету, як підтримка нашої молоді в навчанні і науці, на яких ми будуємо наше майбутнє? Так. Ми впевнені, що можемо, і нас підкріплює багаторічний досвід» (*Sprawozdanie, 1902:1*).

На кінець 1901 року Товариство мало в своєму складі вже 445 членів. У 1902 фінансовому році додалося 47 нових членів, у тому числі 3 привілейованих; на 38 членів того року зменшився спи-

сок. На кінець фінансового 1902 року Товариство налічувало 454 члени, а саме: 177 привілейованих, 277 звичайних (Sprawozdanie, 1902: 2). Даний рік характеризувався наступним фінансовим балансом, дохід за 1902 р. складав 2375, 90 зл., витрати в 1902 р. склали 1400, 37 зл. Різниця склала за 1902 р. 975, 53 зл. (Sprawozdanie, 1902:2). Таким чином, витрати склали 58 % від доходу організації.

Загальні збори за 1902 р., які відбулися 15 липня 1903 січня, після «завершення звичайних формальностей» і заслуховування бухгалтерського звіту, представленого скарбником П. Г. Філасевичем, було надано Дирекції організації, на прохання Ревізійної комісії, повний звіт про діяльність за 1902 фінансовий рік (Sprawozdanie, 1902: 3) Даний фрагмент описує нам процедуру взаємодії виконавчих органів організації та вищого керівництва. Висвітлено, простий і дієвий алгоритм узгодження бухгалтерської документації в розрізі за рік.

У фінансовому році 1904 актив організації збільшився на 141 новий член, у тому числі 8 привілейованих. На 9 звичайних членів зменшився список членів. Наприкінці 1904 року в Товариство налічувало 620 членів, а саме 190 привілейованих і 430 звичайних (Sprawozdanie,

1904:2). Дохід за 1904 р.– 2, 607'32 зл., витрати за 1904 р. –1, 436'62 зл. Різниця склала –1, 170'70 (Sprawozdanie, 1904:3). Отже, 56% відсотків доходів були витрачені в фінансовому році на профільну діяльність Товариства і можемо констатувати значний приріст нових членів організації.

В 1904 році, за останні 32 роки середньорічний прибуток організації становив 2453'13 зл., середньорічні витрати 1254'89 зл., середня сума витрачених на допомогу 1040 тис. зл. Учні які отримали допомогу – 315, а середня сума допомоги на одного студента становила 105'65 зл.» (Sprawozdanie, 1904:4). Таким чином на допомогу витрачалося 83% від доходів організації на субвенції польських студентів.

Висновки. Отже, в умовах зростаючого польсько-мовного населення, яке в кінці 19 ст. стало більшістю в регіоні, критичного характеру набуло питання набуття вищої освіти серед населення. Зважаючи на тотальну бідність польського селянства, кошти на подібні ініціативи мали накопичити та реалізувати спеціальні організації. Такою організацією в регіоні стало товариство наукової допомоги Тішинського князівства, яка концентрувала меценатів-одномудців, їх внески та перенаправляла їх до безпосередніх грантоотримувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1899, s. 1.
2. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1899, s. 1.
3. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1899, s. 1.
4. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1899, s. 2.
5. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1899, s. 2.
6. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1899, s. 2.
7. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1899, s. 3.
8. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1902, s. 1.
9. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1902, s. 1.
10. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1902, s. 1.
11. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1902, s. 2.
12. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1902, s. 2.
13. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1902, s. 4.
14. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1904, s. 2.
15. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1904, s. 3.
16. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego za rok 1904, s. 4.

REFERENCES

1. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1899, s. 1 [in Polish].
2. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1899, s. 1 [in Polish].
3. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1899, s. 1 [in Polish].
4. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1899, s. 2 [in Polish].
5. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1899, s. 2 [in Polish].
6. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1899, s. 2 [in Polish].

-
7. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1899, s. 3 [in Polish].
 8. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1902, s. 1 [in Polish].
 9. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1902, s. 1 [in Polish].
 10. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1902, s. 1 [in Polish].
 11. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1902, s. 2 [in Polish].
 12. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1902, s. 2 [in Polish].
 13. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1902, s. 4 [in Polish].
 14. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1904, s. 2 [in Polish].
 15. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1904, s. 3 [in Polish].
 16. Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Ksiestwa Ciesynskiego [Report of the Society for Scientific Assistance of the Duchy of Cieszyn] za rok 1904, s. 4 [in Polish].